

ОСОБЛИВОСТІ СІМЕЙНОГО НЕБЛАГОПОЛУЧЧЯ В УМОВАХ СУСПІЛЬНИХ КРИЗ

Іщук Вадим

Сімейне неблагополуччя є складним соціально-психологічним явищем, що проявляється у порушенні виконання сім'єю виховної, емоційної, комунікативної і соціалізуючої функцій. У сучасних умовах суспільних криз проблема функціонування сім'ї набуває особливої актуальності, оскільки військові дії, економічна нестабільність, вимушене переміщення населення й ослаблення соціальних зв'язків негативно впливають на психологічний клімат родини й підвищують ризики сімейного неблагополуччя. Особливого значення набуває дослідження емоційної взаємодії членів сім'ї, адаптаційних можливостей родини і чинників, що зумовлюють порушення сімейного функціонування.

Мета – визначити особливості прояву сімейного неблагополуччя в умовах суспільних криз.

У науковій літературі сімейне неблагополуччя розглядається як порушення здатності сім'ї виконувати свої основні функції, що проявляється у деформації внутрішньосімейних взаємин, зниженні виховного потенціалу і погіршенні психологічного клімату [1]. Соціальний підхід пов'язує неблагополуччя з порушенням соціальних функцій сім'ї, психологічний – із конфліктністю, емоційною відчуженістю та деструктивною взаємодією між членами родини, а системний – із дисбалансом сімейної системи та порушенням її здатності до саморегуляції. Дослідники виокремлюють різні типи неблагополучних сімей: конфліктні, кризові, дисфункційні, педагогічно некомпетентні, асоціальні і сім'ї групи ризику [3]. Важливими критеріями оцінки сімейного неблагополуччя є соціально-економічний стан сім'ї, психологічний клімат і рівень соціалізованості її членів. Негативний психологічний мікроклімат, конфлікти, емоційна дистанція, насильство і відсутність підтримки розглядаються як індикатори неблагополуччя, оскільки вони безпосередньо впливають на психоемоційний розвиток дитини й загальне функціонування сім'ї.

Дослідження свідчать, що несприятливий сімейний мікроклімат, емоційна відчуженість, непослідовність виховання й асоціальні моделі поведінки батьків сприяють розвитку тривожності, агресивності та соціальної дезадаптації дітей [2]. Отже, сімейне неблагополуччя є результатом взаємодії соціальних, психологічних і поведінкових чинників, що особливо загострюються в умовах суспільних криз. Важливим доповненням до розуміння психологічних механізмів сімейного неблагополуччя є положення про вплив кризових переживань на емоційний стан особистості. У дослідженні Г. Шульги та інш. зазначається, що смисложиттєва криза «розбалансовує систему психологічної регуляції життєвого шляху особистості», посилюючи внутрішню напруженість і труднощі адаптації. Автори підкреслюють, що в умовах тривалого стресу й невизначеності зростає ризик використання деструктивних стратегій емоційної регуляції, що негативно позначається на міжособистісних взаєминах і психологічному кліматі сім'ї [4].

У дослідженні взяли участь 35 батьків із сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах. Для досягнення мети були використані анкетування батьків і методика «Шкала оцінки сімейної адаптації й згуртованості – FACES-III» D. Olson, J. Portner, Y. Lavee. Результати анкетування показали, що основними кризовими чинниками, які впливають на функціонування сім'ї, є військові дії, економічна нестабільність, вимушене переміщення і порушення соціальних зв'язків. Погіршення емоційного клімату в сім'ї відзначили 71,4% респондентів, підвищення тривожності і психологічного напруження – 65,7%, зменшення кількості спільного сімейного дозвілля і погіршення комунікації – 62,9%. У 48,6% сімей було зафіксовано зростання конфліктності, тоді як 40% опитаних зазначили посилення взаємопідтримки й емоційної згуртованості родини.

Результати методики FACES-III засвідчили переважання розділеного (40%) і роз'єданого (34,3%) типів сімейної згуртованості, що свідчить про послаблення емоційної близькості між членами сім'ї та недостатній рівень внутрішньосімейної

підтримки. Водночас більшість респондентів орієнтуються на більш згуртовані моделі взаємодії, такі як зв'язаний тип сім'ї як ідеальний обрали 51,4% опитаних. За шкалою сімейної адаптації домінували структурований (42,9%) і ригідний (37,1%) типи, що вказує на недостатню гнучкість сімейної системи у реагуванні на кризові ситуації. При цьому 57,1% респондентів вважають оптимальною гнучку модель сімейної адаптації, яка забезпечує здатність сім'ї ефективно змінювати способи взаємодії відповідно до нових умов життя. Встановлено, що високий рівень задоволеності сімейним життям характерний лише для 17,1% респондентів, середній – для 40%, низький – для 42,9%. Значна розбіжність між реальними й ідеальними уявленнями про сімейне функціонування свідчить про емоційне незадоволення, психологічний дискомфорт і потребу у покращенні внутрішньосімейної взаємодії.

Отже, суспільні кризи суттєво впливають на психологічний клімат сім'ї, характер внутрішньосімейних взаємин й адаптаційний потенціал родини. Для більшості досліджуваних сімей характерні емоційна напруженість, труднощі комунікації, зниження згуртованості і недостатня адаптивність до кризових умов. Водночас орієнтація респондентів на більш згуртовані й гнучкі моделі сімейної взаємодії свідчить про потребу в емоційній підтримці, партнерських взаєминах і посиленні соціально-профілактичної роботи з сім'ями, які перебувають у складних життєвих обставинах.

Список використаних джерел

1. Белкіна-Ковальчук О. Сімейне неблагополуччя та його наслідки: соціально-педагогічний аспект. *Вічливість. Humanitas*. 2021. № 3. С. 17-24, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2021.3.3>
2. Кучерявенко Л. В. Сімейне неблагополуччя як чинник формування девіантної поведінки підлітків. Громадянське суспільство та проблеми становлення особистості: Наукові доповіді та повідомлення Міжнародної науково-практичної конференції. Вип. 1. Кривий Ріг: Видавничий дім, 2006. С. 76-81.
3. Лях Т., Спірін А., Жуков В. Соціальна профілактика ризикованої поведінки підлітків. *Вічливість. Humanitas*. 2023. № 1. С. 64-72.
4. Шульга Г., Нікуліна В., Черненко М. Особливості переживання смисложиттєвої кризи в період ранньої дорослості. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського*. Серія: педагогіка і психологія. 2021. Випуск 68. <https://doi.org/10.31652/2415-7872-2021-68-134-139>